

DEÏTATS DE LA RELIGIÓ ROMANA

Lluís Papiol Molné

Si tenim en compte que al terme municipal de Constantí tenim senyalitzades un total d'onze vil·les romanes, quan ens trobem pels voltants d'aquests terrenys, sigui per casualitat o bé amb la intenció d'inspeccionar superficialment les zones arqueològiques, podem trobar-hi petites mostres d'alguns estris que ens van deixar els nostres avantpassats.

Al costat de les restes de la vil·la número 3, la Creu de Salom, al marge dret del camí de Reus, que té una alçada d'entre 2,50 a 3 m fins a la superfície del terreny de cultiu, es veuen diversos caus excavats per conills de camp. Els gossos de caça intenten excavar amb les potes aquestes petites coves per tal d'atrapar alguna possible presa i van apartant la terra que els destorba, la qual cau al costat del camí.

Un dia de febrer del 2005, quan passava pel camí de Reus, vaig fixar-me que hi havia un munt de terra negra acabada d'extreure d'un dels caus, i en adonar-me que es veien dos fragments de ceràmica de l'època romana vaig remoure la terra amuntegada i quina va ser la meva sorpresa quan aparegué una moneda romana de plata de l'emperador Tit i un petit cap de bronze d'un personatge romà que portava un pètasus alat, de doble ala o de doble cresta, que feia 35 mm d'amplada per 50 mm d'alçada i que pertanyia a la família dels lars, que eren divinitats de la religió romana, pertanyents a l'important grup dels esperits domèstics.

Lar de bronze de la Creu de Salom,
Constantí

Mercuri va engendrar, amb la nimfa Lara, els déus lars i es presenta tocat amb un pètasus (barret que utilitzaven els romans per viatjar), de feltre d'ales amples, i figurava entre els déus compitals, als quals es venerava públicament a les cruïlles dels carrers.

A partir de l'època d'August, les cases patrícies convertiren una de les seves habitacions en larari (*sagrarium*), lloc destinat a venerar totes les deïtats protectores de la família. El poble romà acostumava a regalar a l'emperador August, durant les calendes de gener, una determinada quantitat de diners que el sobirà dedicava a les necessitats del culte, i que es dipositaven al temple de Júpiter Capitolí quan August era absent de Roma el primer dia de l'any.

Restablertes pel primer emperador les associacions organitzades per servir els altars dels lars compitals, dissoltes per Cèsar, August procurà donar més esplendor a les seves festes religioses, i a aquest efecte els lliurava els diners que se'ls oferia en començar l'any, adquirint estàtues dels déus d'un preu i un valor artístic alts, les quals es col·locaven als altars dels carrers i als lararis.

En un principi, els lars eren simples divinitats agrícoles, i després estengueren la seva tutela a les cruïlles (lars compitales), els camins (lars vials) i arribaren fins i tot a protegir ciutats senceres.

Lar. Bronze antic del Museu del Palau dels Conservadors, Roma.

Foren especialment custodis de la llar, on vetllaven per "tot el que concernia la casa" (Enni). La llar domèstica (*lar familiaris*) els venerava junt amb els penats i els manes. Se'ls representava com a petits genis sense ales; a les mans sostenien la pàtera i el ríton, i algun cop, el corn de l'abundància, tribut primitiu d'una altra divinitat familiar, Arona cornucopia. Solien representar-los amb un gos, símbol de la fidelitat.

Les estatuetses dels lars figuraven al larari, davant el qual oficiava el *pater familiar* com a sacerdot abans de cada àpat, oferint simbòlicament al déu els aliments i invocant protecció per a la llar amb les seves pregàries.

També al camp es menjava davant una estatueta de la deïtat domèstica i se li oferien libacions.

En les solemnitats domèstiques, les ofrenes consistien en corones de flors, dolços i sacrificis d'animals, especialment porcs i xais.

Hi havia a més els *lares viatorii*, els *militares* i els *permarini*, als quals s'encomanaven el viatger, el soldat i el mariner.

Tanta importància arribaren a adquirir aquestes deïtats que a Roma se'ls tributà culte públic i se celebraven festes en honor seu: les compitals. La taula i la sal hi estaven consagrades.

Recordem que en la biografia de l'emperador Tit, publicada en el llibre *Estudis de Constantí*, núm. 21, es fa referència al fet que en el seu curt regnat succeïren terribles catàstrofes sobre el seu Imperi, una de les quals va ser l'erupció del volcà Vesuvi, que va destruir les ciutats de Pompeia i Herculà el dia 24 d'agost de l'any 79 dC.

Pompeia va ser sepultada per un mantell de material piroclàstic, és a dir, produït per una activitat explosiva, mentre que Herculà fou submergida per una colada de fang; ambdues ciutats foren esborrades de la Terra, i així quedaren fins a les primeres excavacions a inicis del segle XVIII.

Durant els anys 1911 i 1912 es van iniciar a Pompeia unes campanyes d'excavacions que tenien per finalitat treure a la llum un llarg tram de la Via de l'Abundància i els edificis que hi quedaven. L'excavació i les acurades restauracions van permetre recuperar una imatge summament vital del que era la realitat quotidiana d'una de les principals artèries de la ciutat, amb les botigues enarborant cartells per atreure els clients, els seus edificis de dos pisos amb els balcons guaitant al carrer, les inscripcions electorals i propagandístiques sobre els murs, els grafitis deixats per passejants.

Les cases que servien d'habitatge en el moment de l'última erupció (63 dC) encara no havien estat reformades. Aquest és el cas de la casa del *thermopolium*, la qual presenta el conegut banc amb forats de la mida dels recipients que s'hi ubicaven, destinats a contenir les begudes i els menjars calents que se servien al local.

A la paret de fons del *thermopolium* hi ha un larari amb front en forma de temple realitzat en estuc, amb columnes corínties i timpà triangular, a l'interior del qual, en una franja de fons blanc, està pintat el geni de l'amo del local, flanquejat pels lars mentre ofereix libacions als déus. Més avall dues serps que es dirigeixen a un altar representen un element reiterat als oratoris domèstics, símbol de fecunditat i potència generadora.

L'interior del *thermopolium* amb larari.

La casa dels Vettius és una luxosa residència senyorial que ens ofereix un exemple molt significatiu del gust arquitectònic i decoratiu dels últims anys de Pompeia, i ens dona testimoni del gran ascens del sector mercantil dels *homines novi*, els quals disposaven d'ingents patrimonis. Els propietaris d'aquesta casa eren els rics lliberts Aulus Vettius Restitutus i Aulus Vettius Conviva; el segon era augustal, o sigui, que pertanyia a un col·legi de designació imperial, per accedir al qual calia realitzar costoses obres d'utilitat pública. Al costat septentrional de la residència s'obre el sector del servei, que s'articula al voltant d'un atri secundari amb impluvi central de tova i un bonic altar dels lars en forma de templet amb columnes embegudes d'ordre corinti, que sostenen un timpà triangular amb objectes de culte en estuc.

El geni, amb toga praetexta, està representat en l'acte d'acomplir una libació, entre dos lars dansants que tenen a les mans corns per beure, mentre al dessota una serp crestada (monstre comú en els lararis) es dirigeix a un altar on hi ha col·locats els aliments oferts.

Larari amb el geni en toga i dos lars dansants.

El nostre petit cap alat de bronze té les mateixes característiques que les estatuetes que figuraven al larari, i els mateixos lars que es representen pintats a les parets de diferents cases romanes de l'antiguitat, i dins d'un larari, lloc semblant a una capella. Les faccions i l'expressió del seu rostre es corresponen més aviat amb les d'una figura femenina, i per l'impressionant pètasus alat que porta al cap, podem pensar que pot tractar-se del geni de l'ama protectora de l'estança domèstica de la vil·la romana, que practicava libacions.

Lar de bronze de la Creu de Salom,
Constantí.

La naturalesa i condició dels lars estava poc determinada primitivament, i només es pot deduir que ni es tractava de déus en el més estricte sentit de la paraula, ni d'homes divinitzats, i sí d'esperits inconcrets que cuidaven de la salut i la prosperitat de la família, i que eren guardians dels homes i de tot allò que els pertanyia, en especial els camps que els proporcionaven la subsistència. Fou a l'inici de l'època de l'emperador Octavi (l'any 27 aC) quan aquestes deïtats adquiriren el culte públic.